

<p>BOSNA i HERCEGOVINA VIJEĆE MINISTARA Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje</p>		<p>БОСНА и ХЕРЦЕГОВИНА САВЈЕТ МИНИСТАРА Агенција за предшколско, основно и средње образовање</p>
--	---	--

***Успостављање система за праћење квалитета
у основном образовању и васпитању***

Акциони план

Издавач:

Агенција за предшколско, основно и средње образовање

За издавача:

Маја Стојкић, директор Агенције за предшколско, основно и средње образовање
Алиса Ибраковић, замјеник директора – руководилац Подручне јединице Сарајево

**Успостављање система за праћење квалитета
у основном образовању и васпитању****Акциони план****Водитељ пројекта:**

Бранка Попић, стручни савјетник за друштвене науке и умјетност Агенције за предшколско,
основно и средње образовање

Консултанти:

Arthur R. Ivatts
Неџада Фагиновић

Учесници у изради Акционог плана:

Радна група (Анех 1)

Уредник:

Бранка Попић

Лектура:

Биљана Поповић

ДТР:

Бранка Звечевац

Дизајн:

Јордан Студио, Сарајево

Тираж:

700 примјерака

Штампа:

Блицдрук, Сарајево

1. Увод

Основна претпоставка за разговоре и давање приједлога у односу на осигурање и праћење квалитета у свим областима, укључујући и образовање, јесте постојање дефинисаног стандарда квалитета. Због природе образовања и социолошког аспекта, дефинисање квалитета у образовању има неколико димензија. То је разлог што се не може наћи универзална дефиниција квалитета у образовању. Стандарди и квалитет у образовању нису трајна категорија, они се мијењају у складу са окружењем, сврхом и временом. Школе, као установе професионалаца и стручњака, треба да буду у могућности да, уз планирање процеса учења, прате развој образовања путем различитих видова вредновања. На тај начин школе постају равноправан партнер просвјетним властима у установљењу, унапријеђењу и обезбјеђивању квалитета образовања.

Након вишегодишњих истраживања и евалуације добре праксе у образовању и васпитању, потврђен је значај дефинисања, и употребе индикатора, у склопу система за праћење и оцјењивање квалитетног рада школе. Додатна вриједност тог процеса јесте што омогућава стварање неопходних услова за компаративну перспективу. Дакле, индикатори омогућују да се, примарно упореди стање у различитим сегментима образовања и васпитања, али и да се стање у образовању и васпитању у Босни и Херцеговини пореди са стањем у образовању и васпитању у другим земљама. Исто тако, индикатори су неопходни и због тога што је без њих немогуће управљати рационално и економично образовним системом. Индикатори су неопходни и у контексту демократизације образовања и васпитања. Без индикатора и поузданих података свака оцјена о стању у образовању и васпитању била би, у ствари, само утисак или увјерење који, због своје субјективности, не би могли да омогуће рационалну дебату. Из наведеног се закључује да је значај индикатора и система за праћење и оцјењивање развоја школе као кључног механизма за побољшање квалитета образовања и васпитања неупитан.

У зависности од перспективе институције, односно појединца зависи и која од димензија квалитета ће бити издвојена и наглашена као битна за осигурање квалитетног образовања. Квалитет у области образовања, односно неког од његових нивоа је обично предмет договорене норме или конвенције која служи као стандард за упоређивање и оцјену.

UNICEF, при дефинисању образовног квалитета, поред дидактичког и методолошког аспеката, укључује и аспект сигурности који се односи на осигурање квалитета који задовољава стандарде здравог и безбједног окружења, односно, одговарајућег простора¹:

- Они који уче су здрави, његовани и спремни да учествују и уче, а њихове породица и заједница их подржавају у учењу;
- Окружење је здраво, сигурно и заштићено, задовољава потребе, независно од родне припадности, и осигурава одговарајуће ресурсе и просторе;
- Садржаји наставног програма и материјала подстичу језичку и математичку писменост, развој вјештина потребних за живот, знање у областима као што су родна равноправност, здравље, исхрана, превенција AIDS-а, мир у свијету;

¹ "Defining Quality in Education", UNICEF-ов рад представљен на Међународној радној групи о образовању, Фиренца, јун 2000.

- Наставне методе усмјерене су на дијете и одвијају се у добро вођеним учионицама и школама, уз примјену вјештина оцјењивања које подстичу учење, а умањују разлике;
- Исходи који укључују знање, вјештине и ставове наслањају се на циљеве образовне политике и позитивно дјеловање у друштву.

Европска Унија у ранијим, али и најновијем стратешком документу развоја до 2020. године подвлачи потребу континуираног побољшања квалитета образовања. Земље чланице ЕУ кроз отворени метод сарадње заједнички раде на питању квалитета образовања.

За институције образовања у Босни и Херцеговини веома је важно да прате савремене токове у образовању, да их анализирају и да раде на побољшању квалитета образовања. Квалитетно образовање даје могућности проходности у току школовања, али и на тржиштима рада.

Агенција за предшколско, основно и средње образовање (у даљем тексту Агенција) у оквиру својих надлежности, дефинисаних Законом о Агенцији за предшколско, основно и средње образовање (Службени гласник БиХ 88/07), представља стручну институцију која је, поред осталог, надлежна за питања осигурања квалитета у образовању. Као стручна институција, Агенција развија процедуре и инструменте за праћење и вредновање квалитета и предлаже их надлежним институцијама на даље спровођење.

Агенција је иницирала израду Приједлога акционог плана за успостављање система за праћење и вредновање квалитета у основном образовању (у даљем тексту Акциони план). Програм MDG F Култура за развој је, путем UNICEF-а БиХ, финансијски подржао рад на изради документа. У изради Акционог плана учествовала је Радна група коју су чинили представници свих надлежних институција образовања у БиХ².

2. Сврха документа

Основно образовање је темељ цјелокупног процеса образовања и дио система који гарантује поврат уложених средстава и социјалну добит. Сагледавајући планове за развој Босне и Херцеговине и тренутно стање у основном образовању, очигледно је да су неопходне радикалне мјере у области осигурања квалитета и дјелотворности основног образовања у БиХ. То је основна претпоставка за дугорочан допринос образовања развоју привреде БиХ како би постала конкурентна у региону и ЕУ.

Сврха документа је да омогући увођење система за праћење и осигурање квалитета у основном образовању. План активности и подјела одговорности заснивају се на утврђеним надлежностима у области образовања у БиХ. У изради документа учешће су узели: Агенција, министарства просвјете/образовања, педагошки заводи/завод за школство/институција, школе, и високошколске установе³.

² Анекс 2 Чланови Радне групе и институције по абecedном реду

³ Анекс 2 Чланови Радне групе и институције по абecedном реду

3. Институције укључене у реализацију Акционог плана

Агенција је задужена да упозна Конференцију министара образовања у БиХ о процесу настајања Акционог плана. По усаглашавању текста Акционог плана са надлежним институцијама образовања у БиХ, Агенција треба да га достави Савјету министара БиХ на усвајање. Након што Савјет министара БиХ усвоји Акциони план, одлука о усвајању се објављује у Службеном гласнику БиХ. Агенција ће координирати дисеминацију Акционог плана. Сет инструмената за вредновање и самовредновање, развијен у склопу Акционог плана, представља саставни дио документа, и приложен је у анексу. Агенција планира, заједно са надлежним институцијама, да организује обуку школског особља у сврху примјене инструментарија.

4. Инструменти за вредновање и самовредновање

Утврђене процедуре и инструменти за вредновање и самовредновање представљају смјернице које надлежне институције и школе могу користити у сврху анализе и рада на побољшању квалитета у образовању. При вредновању квалитета школске заједнице, Акциони план и пратећи Инструментариј не укључују категорије и индикаторе за мјерење стандарда који се односе на школски простор, учионице, санитарни чвор, односно, школско двориште, јер су они обухваћени стандардима који су дефинисани у законским и подзаконским актима.

Области које улазе у процес вредновања и самовредновања, те систем континуираног праћења су сљедеће:

- Школска клима
- Сарадња са савјетом ученика и савјетом родитеља
- Менаџмент школе
- Интеркултурално и инклузивно образовање
- Компетенције наставника
- Курикулум
- Постигнућа ученика

Треба нагласити да наведени редослијед сегмената вредновања **не имплицира њихов приоритет**, јер свеукупан успјех школе као васпитно образовне установе зависи од квалитета свих области заједно.

4.1. Школска клима

Школска клима је једна од битних области истраживања у области самовредновања и вредновања школа. Она је у данашњем времену повезана са низом димензија које школу чине окосницом уже и шире заједнице. Димензија школске климе прожета је кроз све инструменте за мјерење квалитета основног образовања, а посебна веза је изражена са инструментом за област интеркултуралног и инклузивног образовања.

Школу не карактеришу само постигнућа учења, већ и мање мјерљиви аспекти као: односи запослених и ученика, односно, свих који учествују у раду и животу школе, модел управљања, експлицитно или имплицитно изражен, ниво сарадње наставног особља, степен разумијевања и подршка која се пружа учесницима школске заједнице, осмишљавање спортских и културних манифестација, и слично. Свакако да су ученичка постигнућа веома битна за укупну оцјену школе, али важну улогу имају школска клима, етос, наставници, те

чланови школске заједнице. На крају, квалитет процеса и резултата, који се односе на поменуте аспекте, има велики утицај на избор, приоритете и вриједности који одређују развој образовања и васпитања у цјелини. Из тог разлога, васпитно образовне институције треба да континуирано раде на подизању свијести о значају и ове области као једног од низа потребних фактора за напредовање и осигурање квалитета рада школе. У том смислу, школама су од помоћи инструменти, односно, индикатори за мјерење квалитета школске климе. Школска клима подразумијева специфичан печат школског живота који обликује доживљај особе која у њему учествује, а односи се на све чланове школске заједнице⁴. То искуство огледа се у настојању да се побољша постојећа клима, а што опет зависи од специфичности запослених, као и од школске заједнице у цјелини.

4.2. Сарадња са Савјетом ученика и Савјетом родитеља

Формална сарадња родитеља са школом је институционализована кроз Савјет родитеља. Колико год је та сарадња дефинисана нормативним актима (број чланова, начин и процедуру оснивања⁵) то не подразумијева, нити гарантује, њен квалитет. Управо због тога је потребно идентификовати мјерљиве инструменте који пружају основу за објективно вредновање сарадње савјета родитеља са школом.

По дефиницији савјет ученика чине сви ученици једне школе, с тим да уже извршно тјело сачињавају изабрани представници разреда. На тај начин сви ученици могу утицати на рад савјета преко изабраних представника разреда. Савјет ученика⁶, поред осталог, промовише активизам међу ученицима кроз организовање образовних, волонтерских, хуманитарних, и активности забавног карактера. У свом раду, Савјет сарађује са професорима, наставничким вијећем, разредним вијећем, родитељским Савјетом, градским институцијама и правним особама. Савјет ученика утиче на побољшање живота и рад у школи и локалној заједници. Да би се осигурао и пратио квалитет рада савјета ученика потребно је да школа посједује и примјењује инструменте који мјере и прате рад савјета.

4.3. Менаџмент школе

Основни услов промјена и покретање развојних процеса у школској заједници представљају визионарство и вјештине вођења и управљања школом. Истраживања су показала да вођење и управљање представљају највећи покретач развоја школе. Како би квалитетно обављали своју функцију, директори морају посједовати менаџерске способности, интегрисана знања и вјештине из психологије, педагогије, економије, права, односа са јавношћу, као и спремност у комуницирању са свим члановима школске заједнице и партнерским институцијама. Управо је то разлог што и у овом сегменту треба да буду на располагању инструменти и механизми којима се мјери и прати квалитет менаџмента школе. Школски менаџмент, улога, рад и састав дефинисани су нормативним актима⁷.

⁴ Школску заједницу чине: менаџмент, секретари, педагог, психолог, дефектолог, административни радници, наставници, ученици, родитељи, помоћно особље, представници локалне заједнице и сви други који учествују у јавном животу школе

⁵ Оквирни закон о основном и средњем образовању у Босни и Херцеговини, Члан 53

⁶ Оквирни закон о основном и средњем образовању у Босни и Херцеговини, Члан 54

⁷ Оквирни закон о основном и средњем образовању у Босни и Херцеговини, Члан 52

4.4. Компетенције наставника

У регионалном контексту, Босна и Херцеговина тежи достизању чланства у Европској унији, а, као чланица Уједињених нација, има обавезу радити на постизању Миленијумских развојних циљева (MDGs). Полазећи од те чињенице, и повезаности образовања са испуњавањем преузетих обавеза, веома је важно да наставници, као кључна карика у осигурању квалитета у образовању, посједују одговарајуће знање, вјештине и ставове. Нажалост, и поред квалификационе структуре, очигледан је низак ниво обучености наставника за савремени концепт учења/наставе и реализацију постављених циљева и стандарда.

Улога образовања, и стручног усавршавања наставника, јесте достизање наставничких компетенција које се односе на наставну област, предмет, методику наставе, поучавање и учење, подршку развоју личности ученика, комуникацију, и сарадњу. У вријеме сталних промјена у друштву и технологијама, наставник је дужан радити на свом усавршавању у складу са потребама окружења. Усавршавање наставника уз већ стечена знања и вјештине, оспособљавају га за компетентан и квалитетан рад у школској заједници. Компетенције наставника су предмет сталног праћења и вредновања управо због потребе да се усавршавање усмјери у потребном правцу. Услови и стандарди за наставнике у основној школи, као и професионалан улазак у васпитно образовни процес, дефинисани су нормативним актима⁸.

4.5. Курикулум

У школској теорији и пракси курикулум садржи све садржаје, процесе и активности који имају за циљ остваривање циљева и задатака образовања на начин да се промовишу интелектуални, лични, друштвени и физички развој ученика. Поред званичног програма, курикулум садржи активности и садржаје које можемо сматрати неформалним, а који представљају специфичност одређене школе. Курикулум укључује вриједности, циљеве, начела, садржаје и опште циљеве васпитно образовних подручја, вредновање ученичких постигнућа, те вредновање и самовредновање остваривања курикулума. Курикулум подразумијева и укључује опсежно планирање, успостављање реда, и провјеравање процеса рада и дјеловања с обзиром на одговарајуће циљеве, садржајне елементе, и контролу постигнућа сходно глобално постављеним циљевима и претпоставкама за одвијање образовног процеса. Школски курикулум даје дугорочан и краткорочан план и програм рада школе кроз изборну наставу и ваннаставне активности, као и друге васпитно образовне програме. Акциони план не укључује инструменте за праћење, вредновање и самовредновање курикулума основних школа, али предвиђа да Агенција, у сарадњи са надлежним институцијама, развије такве инструменте у наредном периоду.

⁸ Оквирни закон о основном и средњем образовању у Босни и Херцеговини, Члан 3, Члан 42,

4.6. Постигнућа ученика

Анализе ученичких постигнућа указују на недовољно развијен ниво знања и вјештина које се стичу у основним школама, недостатак развоја кључних компетенција потребних за даље школовање и свакодневни живот, као и низак степен мотивације за учење и интелектуални рад. Досадашње анализе постигнућа ученика у школама у БиХ показују да је изузетно мали проценат ученика у највишим категоријама постигнућа, а веома велики проценат ученика у најнижим. Слична слика је добијена у оквиру тестирања ученичких постигнућа у склопу TIMSS⁹ истраживања. Ученици завршавају основну школу без развијених кључних компетенција које су потребне за наставак школовања, и за боље дјеловање у професионалном, приватним и јавном животу. Поред недовољне функционалне, математичке и научне писмености у основном образовању и васпитању, ученици у БиХ недовољно развијају умјетничку и културну писменост, која је сходно Оквирном закону о основном и средњем образовању у БиХ, један од приоритетних циљева. Изгубила се улога школе у смислу развоја умјетничких и културних садржаја у основним школама, што је претпоставка за формирање става о вриједности који је неопходан за живот и рад у савременом друштву. Стандарди ученичких постигнућа представљају опис нивоа квантитета и квалитета знања и способности које би ученици требало да постигну на завршетку одређеног степена образовања. Они се темеље на важећим наставним програмима и експертском мишљењу. Стандарди конкретизују и диференцирају ученичка постигнућа по нивоима. Засновани су на емпиријским показатељима који се ревидирају на основу провјера у интервалима од четири, до пет година. Стандарди ученичких постигнућа, поред осталог, служе креаторима образовне политике за вредновање наставног рада и увођење неопходних промјена у организацији рада школе.

Примјена стандарда у наставној пракси ће, свакако, придонијети унапређењу васпитно-образовног процеса у школама Босне и Херцеговине. У ту сврху, Агенција за предшколско, основно и средње образовање израдила је брошуре о стандардима ученичких постигнућа из босанског/хрватског/српског језика, математике и природних наука¹⁰ које ће бити достављене свим школама у сврху конкретне примјене у наставној пракси. Стандардизована постигнућа ученика, у основи, представљају инструментариј за мјерење квалитета школе, с тим да је, за процес праћења и евалуације, потребно дефинисати методологију, нивое постигнућа, те предмете и области вредновања. Агенција је та која, према разрађеним ученичким постигнућима, дизајнира испитне задатке и тестове за њихово вредновање¹¹. У вријеме израде Акционог плана, постигнућа ученика за основне школе била су још у разради, те је, стога, Агенција преузела обавезу да, након њиховог дефинисања и усаглашавања, приступи изради методологије вредновања ученичких постигнућа.

⁹ TIMSS 2007, Извјештај о постигнућима ученика завршног разреда основне школе у Босни и Херцеговини из математике, Сарајево 2008.

¹⁰ У набрајању брошура кориштен абецедни редослијед

¹¹ Испитни задаци, енгл-*Items*, представљају испитне задатке са упутством за бодовање

5. Обука

Поред усаглашених стандарда и процедура, битна претпоставка за реализацију Акционог плана, а тиме и увођења система праћења и вредновања квалитета образовања, јесте квалитетна и компетентна експертиза. Осигурање, праћење и вредновање квалитета у образовању у БиХ представља релативно нов концепт, који захтијева увођење стручњака у процес вредновања како би савладали вјештине кориштења инструмената, и извјештавања о уоченом квалитету. У том сегменту Акциони план предвиђа обуку представника институција које учествују у вредновању и самовредновању квалитета школе.

6. Преглед активности Акционог плана за период 2012-2014.

<i>Редни број:</i>	<i>Опис активности</i>	<i>Носиоци активности</i>	<i>Партнери</i>	<i>Временски оквир за реализацију активности</i>	<i>Извор финансирања</i>
1.	Процедура усвајања документа	Агенција	Савјет министара БиХ, Министарство цивилних послова БиХ, надлежна министарства просвјете/образовања у БиХ	Први квартал 2012.	Буџет Агенције 2011.
2.	Објављивање одлуке о усвајању и текста Акционог плана у Службеном гласнику БиХ	Агенција	Службени гласник БиХ	У току 2012.	Буџет Агенције 2012.
3.	Дисеминација Акционог плана и упознавање заинтересованих страна са Акционим планом и инструментима у прилогу	Агенција	Министарства, педагошки заводи/Завод за школство/Педагошка институција, основне школе	Први, други и трећи квартал 2012.	Буџет Агенције 2012.
4.	Разрада инструмената за вредновање и самовредновање курикулума	Агенција	Министарства, педагошки заводи/Завод за школство/Педагошка институција, високошколске установе, основне школе	Трећи квартал 2012.	Буџет Агенције уз донаторска средства
5.	Разрада методологије за вредновање ученичких постигнућа	Агенција	Министарства, педагошки заводи/Завод за школство/Педагошка институција, високошколске, основне школе	У току 2012.	Буџет Агенције уз донаторска средства
6.	Процедура усаглашавања инструмената за вредновање и самовредновање курикулума	Агенција	Министарство цивилних послова БиХ, надлежна министарства просвјете/образовања у БиХ	У току 2012.	Буџет Агенције за 2012.
7.	Обука за стручне савјетнике, педагошке надзорнике, инспекторе, савјетнике и директоре школа о процедурама у поступку вредновања/самовредновања	Агенција (Приликом одабира тренера користити регистар)	Стручни савјетници педагошких завода, педагошки надзорници /инспектори-савјетници, директори школа, наставнички факултети	Први и други квартал 2012.	Буџет Агенције за 2013. и додатна донаторска средства
8.	Активности самовредновања и вредновања	Агенција,	Стручни савјетници педагошких завода, педагошки надзорници /инспектори-савјетници, директори школа, наставнички факултети	Трећи квартал 2013. до трећег квартала 2014.	Буџет Агенције за 2013. и додатна донаторска средства

9.	Анализа, извјештавање и препоруке	Агенција, педагошки заводи/Завод за школство/Педагошка институција, основне школе	Агенција, Министарства просвјете/образовања	Трећи квартал 2013. до трећег квартала 2014.	Буџети носиоца активности
10.	Упознавање јавности, путем медија, и организовање скупова о примјени Акционог плана	Агенција	Министарства, педагошки заводи/Завод за школство/Педагошка институција, високошколске установе, основне школе, целокупна јавност	Четврти квартал 2014.	Буџет Агенције

Учесници у изради Приједлога акционог плана:

Приједлог акционог плана урадила је Радна група у чијем саставу су били представници свих заинтересованих страна у образовању: Агенција за предшколско, основно и средње образовање, надлежна министарства, педагошки заводи, основне школе, удружења родитеља, удружења средњошколаца (листа у прилогу). Стручну помоћ у изради Приједлога акционог плана пружили су Неџада Фагиновић и Arthur R. Ivatts, стручњаци за образовање при UNICEF-у, за Програм MDG F Култура за развој.

Водитељ пројекта: Бранка Попић, Агенција за предшколско, основно и средње образовање

Анекс 1

Чланови радне групе:

Агенција за предшколско, основно и средње образовање: Бранка Ковачевић, Јасминка Нало, Сања Луло, Стојан Љоље

Министарство цивилних послова: Аида Дурић, Алмина Ћибо, Јелена Вуковић

Федерално министарство образовања и науке: Едина Пезо, Исмет Струјо, Јасмина Оруч

Министарство просвјете и културе Републике Српске: Ивана Иџан, Љубиша Рокић, Славица Купрешанин

Министарство образовања, науке, културе и спорта Унско-санског кантона: Минка Џафић

Министарство просвјете, зnanости, културе и шпорта Жупаније Посавске: Нада Дујковић

Министарство образовања, наука, културе и спорта Тузланског кантона: Алиса Јогунчић

Министарство за образовање, науку, културу и спорт Зеничко- добојског кантона: Амела Авдић

Министарство за образовање, науку, културу и спорт Босанско-подрињског кантона: Амира Боровац

Министарство образовања науке, културе и спорта Средњобосанског кантона: Есминка Бурек

Министарство образовања, науке, културе и спорта Херцеговачко-неретванског кантона: Игнације Радић

Министарство зnanости, просвјете, културе и шпорта Херцегбосанске жупаније/Кантона 10: Мато Крижанац

Одјељење за образовање/Педагошка институција Владе Брчко дистрикта БиХ:, Милан Љубојевић, Ранко Несторовић

Републички педагошки завод Републике Српске: Мира Грбић

Завод за школство Мостар: Весна Варунек

Педагошки завод Зеница: Рамајана Кукавица

Педагошки завод Тузла: Хасиб Хасановић, Рамиз Нуркић

Просвјетно педагошки завод Сарајево: Аземина Богдановић, Дина Боровина, Индира Мешковић

Педагошки завод Горажде: Салих Посванџић

Удружење родитеља у БиХ: Сенада Пепељак

Удружење средњошколаца у БиХ: Адиса Хоџић, Александар Поповић, Есмир Отамовић, Сандра Валетић

Представници основних школа БиХ: Адела Крупалија, Ирма Пурковић, Мирјана Кнежевић, Жељка Васовић Тољ

Анекс 2 Етички кодекс

Анекс 3 Инструментариј за вредновање и самовредновање основне школе (интеркултурално и инклузивно образовање)

Анекс 4 Инструментариј за вредновање и самовредновање квалитета рада основне школе